

УДК 811.111'37

ОБРАЗНА ЛЕКСИКА ЯК ВЕРБАЛЬНА СКЛАДОВА ЧАСТИНА ОБРАЗУ ВІКТОРІАНСЬКОЇ АНГЛІЇ

Рибакова К. А.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті досліджено використання лексичних одиниць, ужитих у первинній і вторинній номінації. Основний акцент приділено аналізу тропеїки – образної лексики як вербального складника образу вікторіанської Англії.

Ключові слова: образна лексика, первинна і вторинна номінація, конотація, тропи, метафора, метонімія, синекдоха, образне порівняння, епітет, іронія, алегорія.

Рибакова Е. А. Образная лексика как вербальный компонент образа викторианской Англии. В статье исследуется использование лексических единиц, употреблённых в первичной и вторичной номинации. Основной акцент уделяется анализу тропеики – образной лексики как вербальной составляющей образа викторианской Англии.

Ключевые слова: образная лексика, первичная и вторичная номинация, коннотация, тропы, метафора, метонимия, синекдоха, образное сравнение, эпитет, ирония, аллегория.

Rybakova K. A. The figurative lexis as the verbal component of the Victorian's England Image. The article focuses on the use of lexis functioning in the primary and secondary meaning. The emphasis is given to the tropes' analysis – figurative words that compose the verbal component of the Victorian's England Image.

Key words: image, figurative lexis, nomination, primary and secondary nomination, connotation, tropes, metaphor, metonymy, synecdoche, metaphor, epithet, irony, allegory.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Нині проблема вивчення образу є однією з найбільш суперечливих, оскільки само поняття «образ» не є однозначним і належить до явищ «міждисциплінарного шва». Різноманітна й суперечлива природа образу дає змогу зробити висновок про доцільність подальшого комплексного вивчення природи образу та способів його експлікації на мовному рівні. Саме цим зумовлена актуальність розвідки, у якій зроблено спробу дослідити репрезентацію вербальної складової частини образу.

Отже, образ країни як складний ментальний конструкт є частково експлікованим на мовному рівні у відповідних текстах доби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні ідеї в царині теорії номінації представлені в працях Н. Д. Арутюнової [6; 7], В. Г. Гака [11], Г. В. Колшанського [15], О. С. Кубрякової [16], Б. А. Серебреннікова [20], Ю. С. Степанова [23], В. М. Телії [24], А. А. Уфимцева [25] та інших. Залежно від наукової парадигми, мети й ракурсу дослідження розрізняють онтологічний, семасіологічний, гносеологічний, логічний, реляційний, семіотично-реляційний, психологічний, інформаційний та енциклопедичний [19] аспекти дослідження значення слова. За семасіологічного підходу значення імені розглядається як спосіб виділення й найменування реалії або класу реалій. За умови онтологічного підходу значення слова залежно від уживання в контексті можна поділити на первинне і вторинне. У працях В. В. Виноградов пропонує розрізняти значення слова пряме – **первинне**, чи переносне й похідне – **вторинне** [9, 162–189].

У дослідженнях М. Ф. Алефіренко [1, 118–119] первинне і вторинне значення також класифікуються як **пряме й непряме**.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей образної лексики як вербальної складової частини образу вікторіанської Англії.

Завдання статті. Для дослідження мовних засобів реалізації зазначеного образу видається доцільним вирішення низки таких завдань: розглянути загальні підходи до теорії номінації; уточнити поняття первинної і вторинної номінації; виявити і проаналізувати вживання засобів вторинної лексичної номінації, що функціонують як тропи, на матеріалі суцільної вибірки тематично маркованих контекстів у корпусі художніх і нехудожніх текстів вікторіанської Англії доби Кримської війни 1853–1856 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лексика, вжита в *прямому первинному значенні*, являє собою мовні одиниці з номінативною функцією, які слугують для найменування чи виділення фрагментів дійсності на предметному й дієвому рівнях. Така лексика виражає денотативне значення.

Отже, номінативні, фактуальні лексичні одиниці можуть бути використані під час дослідження реалізації образу вікторіанської Англії на вербальному рівні. Це тематична лексика, що називає загальні категорії політики, економіки, соціального життя, науки й культури, які описують Англію вікторіанської доби періоду Кримської війни 1853–1856 рр.

Так, у наведеній нижче цитаті Британська імперія згадується у своєму буквальному первинному категоріальному значенні об'єднаної країни:

But it was such desperate deeds as we are recounting that brought out the material that has built up this

vast and glorious old Empire, the home of the undefeated race of happy men; this "beautiful isle of the sea", which is, so to speak, the citadel of an empire such as the world has never before seen <...> And this has been built up by such indomitable pluck as that displayed at Albuera, Assaye, Balaclava, Delhi, Ferozeshah, Inkermann, Plassey, Pyrenees, Salamanca, Trafalgar, Vittoria, Waterloo, and scores of other fields, by the sons of Albion, side by side the undaunted sons of the Green Isle (1, 68–69).

У результаті певної модифікації прямого змісту виникає *переносний вторинний зміст* слова. Нові значення утворюються на основі переосмислення завдяки *асоціації за подібністю* або *суміжністю*. Лексичні одиниці, що набули нового похідного значення, не тільки позначають фрагменти дійсності, а й передають людське уявлення про них [21, 112], формують концентрований образ речей. Отже, у деяких контекстах лексеми, ужиті у вторинній номінації, набувають *образного значення* [22, 163; 30, 335–337]. Такі лексичні одиниці передають нове сприйняття предметів, висунення видозміненого враження про реальність, що виділяє певні риси, особливості, ознаки й нові якості предметів і явищ.

У наступному прикладі лексема *Британія* згадується не тільки в категоріальній якості країни, а й у процесі переосмислення набуває вторинного змісту, персоніфікується та перебирає риси живої істоти – матері всіх англійських солдат:

Oh, Britain, my country! Thy heart be the tomb / Of those who for thee rode fearless to doom. / The sure doom which they well fore-knew: Though mad was the summons, they saw in the gloom <...> She told not of soft arms that clasp the re-given; / She only said "Die!" – and they died. / Let Devotion henceforth Balaclava own / No less than Thermopylae, meet for her throne; / And thou Britain – thou mother bereft – / By thy grief for the sleepers who hear not thy moan, / Count the worth of the sons thou hast left (6, 7–8).

Отже, лексичні одиниці, які актуалізовано у вторинній номінації, функціонують як *тропи* [17, 45; 26, 32]. Важливість образної лексики підкреслювалося ще з часів античності в працях Аристотеля [3], Цицерона [2] та інших.

До найпоширеніших тропів у західній школі [29; 30, 335–337] зараховують метафору, метонімію, синекдоху, порівняння, персоніфікацію або уособлення, оксюморон. В українській [13; 17; 18], радянській і російській [4; 8; 12; 14; 26; 28] школах серед основних тропів також виділяють епітет, алюзію, алегорію, іронію, гіперболу, антономазію, ономапопею або звуконаслідування.

У виділених маркованих тематичних контекстах у корпусі художніх і нехудожніх текстів вікторіанської Англії доби Кримської війни 1853–1856 рр. виявлено низку найбільш типових тропів, що експлікують образну лексику, яка описує зазначену епоху.

До домінуючого засобу образної номінації, за І. В. Арнольд [4, 139–145], належить *метафора*, в основі якої – тлумачення одних явищ і предметів через інші за асоціацією за схожістю або розбіжністю [27, 296; 30, 622–623]. У досліджуваному корпусі текстів це найбільш широко якісно та кількісно

представлена група образної лексики. Яскравим прикладом розгорнутої авторської метафори в наведеному контексті звуки гарматної канонади для вікторіанців під Балаклавою асоціюються з пульсацією англійської крові й водночас з ударами Часів Долі, які визначають невід’ємну перемогу британців:

Boom! – there it is again! Every eye lightens at that dull, distant sound. Every man's pulse beats quicker, and his head towers more erect, for he feels that he has arrived at the real thing at last. No sham fighting is going on over yonder, not two short leagues from where he stands – no mock bivouac at Chobham, nor practice in Woolwich Marshes, nor meaningless pageant in the Park : that iron voice carries death upon its every accent, For those in the trenches it is a mere echo – the unregarded consequence that necessarily succeeds the fierce rush of a round shot or the wicked whistle of a shell ; but for us here at Balaclava, it is one of the pulsations of England's life-blood – one of the ticks, so to speak, of that great Clock of Doom which points ominously to the downfall of the beleaguered town. Boom! Yes, there it is again; you cannot forget why you are here (8, 310).

Друга група образної лексики представлена *метонімією* – тропом, в основі якого лежить перенесення за суміжністю позначень одного компонента події на інший, імені класу об’єктів на цілий клас або частини на ціле й навпаки [19, 412–414; 30, 622]. У наведеному нижче прикладі за допомогою метонімії ілюструється зміна парадигми цінностей у вікторіанському суспільстві, де шляхетні представники середнього класу вже не асоціюються з лицарським ідеалом: прекрасний лицар вимер як вид в Англії, епоха лицарства минула, на зміну їй прийшла епоха наукового прогресу:

"Then the fairy knight is extinct in England!" asked Stangrave, smiling. / "No man less; only he (not Vieuxbois, but his younger brother) has found a wide-awake cooler than an iron kettle, and travels by rail when he is at home; and when he was in the Crimea, rode a shaggy pony, and smoked cavendish all through the battle of Inkermann" (4, 23).

Різновидом метонімії є *синекдоха*, яка позначає перенесення значення із цілого на його окрему частку [19, 647; 30, 335], також представлена в текстах доби. Так, у наступному прикладі вживання синекдохи – іронічне порівняння представників британських військових із обивателями лондонського світського суспільства – асоціюється як одні й ті самі обличчя:

A dinner-party at Sebastopol, just out of cannonshot, had something inexpressibly enlivening in its composition. There was no lack of news, no lack of laughter, no lack of eatables and drinkables, above all, no lack of hunger and thirst. The same faces were to be seen around the board that might have been met with at any dinner-table in Loudon, but white neckcloths and broadcloth had given place to tawny beards and tarnished uniforms, whilst the bronzed countenances and high spirits of the party formed an exhilarating contrast to the weary looks and vapid conversation which make London society, in its own intrinsic attractions, the stupidest in the world (8, 336).

Іншим тропом, який характеризується високою емотивно-експресивною зарядженістю, оцінністю й образністю [19, 153], є *enimem*, що надає лексиці нового значення або смислового відтінку, підкреслює якість певного предмета або явища, збагачує мову новим емоційним сенсом. Прикладом складного розширеного епітету є опис переможців-англійців як володарів завойованого бастиону на Малаховому кургані:

*For hours the struggle, Claude, was a hard one, and at times victory seemed doubtful; once **masters of the Malakoff**, we knew Sebastopol must fall. Many a brave man perished ere that was achieved; but when it was so, shouts of triumph told we felt that victory was now ours* (3, 177).

Окремим різновидом метафори є **художнє, або образне порівняння** – троп, побудований на зіставленні двох різних об'єктів за схожими чи однаковими ознаками [18, 183]. Таке порівняння виявилось дуже типовим для художніх прозових текстів зазначеного періоду. У нижченаведеному прикладі за допомогою сполучників *as* військова перемога англійців, завдяки перевазі в засобах ведення війни, порівнюється зі швидкою і простою грою в доміно: *"Ouch!" I heard him say; "it is **as wearisome as a sermon or a funeral!** Where I a general, the capture of Sebastopol should be as easy as a game of dominoes"* (2, 217–226). Це приклад образного порівняння з формальним сполучником *like*, англійські солдати, які масово вмирили від нестачі найнеобхідніших речей під час Кримської кампанії, ототожнюються з шолоудивими гнилими вівцями:

In December, 1854, and January and February, 1855, our poor fellows were dying like rotten sheep for want of the common necessities of life – they had little or no food, hardly sufficient clothing to cover their nakedness, the tents were full of cholera, and they had nothing but mud to lay their weary bones, with the thermometer far below freezing point. Then, too, they often had to fight with desperation to hold their own. So, upon the whole, there was not a very bright prospect before me (1, 97).

Сутність **оксюморона** – поєднувати протилежні за змістом, несумісні поняття, створюючи нове значення [19, 510] з образним експресивним ефектом. Наведений приклад контекстної актуалізації вторинної номінації у формі гри слів поєднує різномірні несумісні речі в єдине ціле – військову перемогу будь-якою ціною:

*"I question your right to ask, if I do not your tone", he replied "however, if you feel interested in my movements, I may mention that **I was going to the dogs or the devil, and thought I might as well take Sebastopol on the way**"* (2, 189).

Черговим тропом є **іронія**, коли слова або фрази вживаються в протилежному буквальному змісту значенні [19, 218; 30, 336]. Отже, прихована насмішка, викриття передає істинний оцінний зміст об'єкта, що описується. Прикладом іронії слугує така фраза: *"Don't you know Levinge and Castlereagh were great friends of mine? **Poor fellows! the sole object of their desires now is six feet of Crimean sod, if we're lucky enough to get out there**"* (7, 678). Інший яскравий приклад цього тропу зображує звичай англійського суспільства на фоні військової кампанії:

*We must go back a week or so, to England, and to the last day of September. **The world is shooting partridges, and asking nervously, when it comes home, what news from the Crimea? The flesh who serves it is bathing at Margate. The devil is keeping up his usual correspondence with both*** (5, 261).

Останній троп представлено **алюзією** – стилістичною фігурою, що містить інтертекстуальний натяк, асоціацію або аналогію на певні відомі історичні, міфологічні, літературні або політичні факти, події, особи, тексти тощо [19, 25; 30, 336]. Також часто використовуються давні, класичні сюжети. Так, у наведеному прикладі битва під Інкерманом гідна, щоб англійські діти розповідали про неї прийдешнім поколінням, порівняння з героїчними відомими подіями з античної історії, де смерть британського генерала Каткарта в битві під Інкерманом ототожнюється із загибеллю спартанського царя Леоніда в битві при Фермопілах. Водночас цей контекст містить натяк на вік вікторіанського раціоналізму, який характеризувався відходом від романтизму, коли вищезгадана подія лише на мить відродила давно забуті доблесть і лицарство, що трубадури й менестрелі дістали з небуття:

*The sun's last rays are lighting up that well-known, hill where sleeps "the bravest of the brave," he whose name will go down to our children's children coupled with Inkermann, as that of Leonidas with Thermopylae. He whose fall evoked a deed of chivalry such as minstrel and troubadour snatched from oblivion in the olden time, and handed down to us for a beacon along the pathway of honour. **Had they ever a nobler theme than this? A chief falls, surrounded and overpowered, in his desperate attempt to retrieve the fortunes of a day that he deems all but lost. His friend and comrade, faint and mangled, turns once more into the battle, and bestrides the form of the prostrate hero. One to ten, the breathless and the wounded against the fresh and strong, but the heart of an English gentleman behind that failing sword, beat down and shattered by the thirsty bayonets*** (8, 336–337).

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Результати проведеного дослідження дають змогу висвітлити особливості образної лексики як вербальної складової частини образу вікторіанської Англії. Розглянуто загальні підходи до теорії номінації, уточнено поняття первинної і вторинної номінації. Проведений аналіз уживання засобів вторинної лексичної номінації, що функціонують як тропи, в результаті контекстної вибірки в корпусі художніх і нехудожніх текстів вікторіанської Англії доби Кримської війни 1853–1856 рр. виявив низку найбільш типових тропів, що висунули образну лексику, яка описує зазначену епоху. Серед найпоширеніших виділяються метафора, метонімія, синекдоха, порівняння, оксюморон, епітет, іронія та алюзія. Найбільш концентрована кількість тематично маркованих контекстів, що містять образну лексику, припадає на художні тексти, як прозові, так і поетичні. Надалі доцільно проаналізувати експресивну й оцінну лексику як інші вербальні складники образу вікторіанської Англії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології / М. Ф. Алефіренко. – Харків : Вища шк., 1987. – 167 с.
2. Античные теории языка и стиля / под ред. О. М. Фрейденберга. – СПб. : Алетейя, 1996. – 362 с.
3. Аристотель. Риторика. Поэтика / Аристотель; под ред. О. А. Сычева, И. В. Пешкова, Ф. А. Петровского. – М. : Лабиринт, 2000. – 224 с.
4. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка / И. В. Арнольд. – М. : Флинта, Наука, 2009. – 384 с.
5. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс / Н. Д. Арутюнова // Теория метафоры : сборник / пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. ; вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой ; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной. – М. : Прогресс, 1990. – С. 5–32.
6. Арутюнова Н. Д. Номинация, референция, значение / Н. Д. Арутюнова // Языковая номинация (Общие вопросы). – М. : Наука, 1977. – С. 188–206.
7. Арутюнова Н. Д. Номинация и текст / Н. Д. Арутюнова // Языковая номинация (Виды наименований). – М. : Наука, 1977. – С. 304–357.
8. Брандес М. П. Стилистика текста / М. П. Брандес. – М. : Прогресс-Традиция ; ИНФРА-М, 2004. – 416 с.
9. Виноградов В. В. Избранные труды. Лексикология и лексикография / В. В. Виноградов. – М. : Наука, 1977. – 312 с.
10. Воробйова О. П. Метафори про метафору : дидактичний сценарій / О. П. Воробйова // Записки з романо-германської філології. – Одеса : Фенікс, 2010. – Вип. 25 (ювілейний, присвячений 145-річчю ОНУ ім. І. І. Мечникова та 50-річчю факультету РГФ у складі ОНУ ім. І. І. Мечникова). – С. 76–83.
11. Гак В. Г. Языковые преобразования / В. Г. Гак. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1998. – 768 с.
12. Долинин К. А. Стилистика французского языка / К. А. Долинин. – М. : Просвещение, 1987. – 303 с.
13. Єфімов Л. П. Стилїстика англійської мови і дискурсивний аналіз / Л. П. Єфімов, О. А. Ясінецька. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2004. – 240 с.
14. Кожина М. Н. Стилистика русского языка / М. Н. Кожина, Л. Р. Дускаева, В. А. Салимовский. – М. : Флинта : Наука, 2008. – 464 с.
15. Колшанский Г. В. Лингво-гносеологические основы языковой номинации / Г. В. Колшанский // Языковая номинация : Общие вопросы / под ред. Б. А. Серебренникова. – М. : Наука, 1977. – С. 99–146.
16. Кубрякова Е. С. Теория номинации и словообразование / Е. С. Кубрякова. – М. : Либроком, 2010. – 88 с.
17. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту / В. А. Кухаренко. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2004. – 272 с.
18. Стилїстика англійського мови / [А. Н. Мороховський, О. П. Воробйєва, Н. І. Лихошерст, З. В. Тимошенко]. – К. : Вища шк., 1991. – 272 с.
19. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2011. – 844 с.
20. Серебренников Б. А. К проблеме сущности языка / Б. А. Серебренников // Общее языкознание. Формы существования, функции, история языка. – М. : Наука, 1970. – С. 11–93.
21. Сетаров Д. С. Номинация, мотивация и этимология слова (на материале названий животных) / Д. С. Сетаров. – Вильнюс : Минвуз ЛИТССР, 1984. – 84 с.
22. Словарь лингвистических терминов / под ред. О. С. Ахманова. – М. : Сов. энциклопедия, 1969. – 608 с.
23. Степанов Ю. С. Номинация, семантика, семиология (виды семантических определений в современной лексикологии) / Ю. С. Степанов // Языковая номинация. Общие вопросы : сборник трудов. – М., 1977. – С. 294–358.
24. Телия В. Н. Типы языковых значений. Связанное значение слова в языке / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1981. – 269 с.
25. Уфимцева А. А. Лингвистическая сущность и аспекты номинации / А. А. Уфимцева, Э. С. Азнаурова, Е. С. Кубрякова // Языковая номинация. Общие вопросы. – М. : Наука, 1977. – С. 7–98.
26. Филиппов К. А. Лингвистика текста / К. А. Филиппов. – СПб. : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2003. – 336 с.
27. Большой энциклопедический словарь. Языкознание / под ред. В. Н. Ярцева. – М. : Большая российская энциклопедия, 1998. – 687 с.
28. Galperin I. R. English Stylistics / I. R. Galperin. – М. : Либроком, 2012. – 336 p.
29. Gibbs R. W. The Cambridge Handbook of metaphor and Thought / R. W. Gibbs. – Cambridge : Cambridge University Press, 2008. – 566 p.
30. Strazny Ph. Encyclopedia of linguistics / Ph. Strazny. – NY. : Taylor & Francis Group, 2005. – Vol. 1. – 1243 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Gowing T. A Soldier's experience Or A voice from the ranks: showing the cost of war in blood and treasure / T. Gowing. – Nottingham : Forman and Sons, 1892. – 585 p.
2. Grant J. Under the Red Dragon / J. Grant. A novel. in 3 vol. – L. : Tinsley Brothers, 1872. – Vol. 2. – 271 p.
3. Horsburgh M. The children of the great king. A tale of the Crimean War / M. Horsburgh. – L. : Hamilton, Adams, and Co., 1865. – 192 p.
4. Kingsley Ch. Two Years Ago / Ch. Kingsley. In 2 vol. – Philadelphia : J. D. Morris, 1899. – Vol. 1. – 410 p.
5. Kingsley Ch. Two Years Ago / Ch. Kingsley. In 2 vol. – Philadelphia : J. D. Morris, 1899. – Vol. 2. – 406 p.
6. Marston W. The Death-Ride: A Tale of the Light Brigade / W. Marston. – HardPress Publishing, 2013. – 24 p.
7. Ouida. Holly wreaths and rose chains / Ouida. In 9 vol. – NY : Collier, 1889. – Vol. 4. – 704 p.
8. Whyte-Melville G. J. The interpreter: A Tale of the War / G. J. Whyte-Melville. – L. : John W. Parker and Son, 1858. – 432 p.